

TL 1041 Kuzey-Doğu (Sibirya) Diyalekt Alanı

Öğretim Üyesi: Dr.Öğrt.Üyesi Mustafa Can Teziç.

5. Hafta.

Alfabe alanında Buryatyada 20. yüzyıl başında başlayan entellektüel tartışmalar (III).

formulizasyonu için herkesin anlayıp eğitim yapabileceği bir yazı dili ve buna bağlı olarak da Buryat-Moğol alfabesinin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğinin kaçınılmazlığıydı.

E. Rinçino'ya göre okullarda farklı dillerde eğitim ve dinin farklı bir dilde icrası ve anlaşılabilmesi Buryat halkının uyanış hareketini başarısızlığa götürecek nedenlerin başında gelmektedir. Bu sebepten E. Rinçino, toplumun ana dilinin desteklenmesi taraftarı idi.

Bu yüzden Buryat aydınlarının önündeki yegâne görev modern yazı dilinin kurulması ve dilde reform hareketlerinin üzerine gidilerek, inşa edilen yazı dilinin modern yaşayan bir dil haline getirilmesidir. Ancak bu şekilde yazı dili geniş toplum kesimlerine ulaşabilirdi. E. Rinçino da modern dil kuramcılarının savunduğu gibi yazı dilinin tüm toplumsal kesimlere ulaşabilmesi gerektiğine inanmaktadır. Ona göre yazı dili sadece toplumdaki elit tabakası ile sınırlı kalmamalı idi. Tam tersine reforme edilen yazı dili tüm Moğolları kapsamalı ve tüm dialekt farklılıkları bir bütün içerisinde birleştirmeliydi.

Rinçino, Latin alfabesine geçiş projesinin Moğol dünyasında yaratacağı kültürel ayrıştırıcılık dışında, bu projenin Kiril alfabesine geçiş yanlılarının tezlerini güçlendireceğini de iddia etmiştir. Ne de olsa Kiril alfabesinin etkisi Latin

alfabesine göre tarihsel ve sosyo-politik kurumsal bir yapı olarak çok daha köklüydü.

Sonuç olarak, 21. yüzyılda modernleşme ve yüksek kültür inşası içerisinde dil sorununa değinen batılı kuramcılardan yıllar önce E. Rinçino oluşturulacak ortak yazı dili ve yeni alfabenin Budizm'den ve onun kültürel ağından kopmadan farklı toplumsal kesimlerin anlayacağı ve tüm Moğol dünyasını birleştiren bir kültürel yapıda olmasını planlamıştır.

Tartışmaya taraf olan G. Ts. Tsıbikov ise, Moğol dünyasının dağınıklığının altını çizerek, Moğolların bir arada tutulabilmesi ve birlik beraberlik bağlarını sağlamlaştırmak için yegâne gerekli şeyin eski Moğol alfabesinin korunması olduğunun altını çizmiştir. Ortak bir yazılı dil etrafında farklı etnoslara ayrılmış Moğol dünyası ortak bir kültür ile birleştirilebilirdi. Milletin bir arada tutulmasında nasıl kültür birliğinin önemi şart ise bu kültürel birlik için de dil en önemli faktördür. Parçalara bölünmüş Moğol dünyası içinse ortak bir yazı kültürü burada anahtar rol oynamaktadır. Bu bağlamda G. Ts. Tsıbikov bir yazı dilinin inşasını tüm Moğol sahasını bir araya getirmenin yegâne aracı olarak görüyordu.

Dil ve ortak alfabenin dışında, G. Ts. Tsıbikov modern Moğol terminolojisinin geliştirilmesi hususunun da altını çizmiştir. G. Ts. Tsıbikov bu konuda çalışma yapan kurumların Rusçadan ve batı dillerinden aldığı terimleri eleştirmiş ve bunun bu şekilde devam etmesi halinde ana dilde konuşmanın problemlili bir hal alacağını söylemiştir. G. Ts. Tsıbikov'a göre farklı Moğol ethnoslarının ortak bir kültürel yapı etrafında birleşmesi sürecinde dil en önemli unsurdur ve bu süreç içerisinde alfabede yapılması gereken reformlar olduğu gibi, bunun dışında gramer, ders kitapları, sözlük üretme gibi çalışmalar dilin gelişimi için hayati derecede önemlidir.

1926 yılında Buryat-Mongol Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde ilki düzenlenen milli-kültür toplantısında (*natsionalno-kulturnoye soveşaniye*) da kimlik, dil ve modernleşme eksenli tartışmalar devam etmiştir. Bu toplantıda alınan ortak karar bir imla, terminoloji ve yazı dilinin stili üzerine Buryat-Mongol ve Moğol linguistlerin anlaşmaları yönünde idi.

Bu toplantıda söz alan G.S. Dugarov, eski Moğol alfabesini diyalektler üzeri bir yapı olarak tanımlar. Bu bağlamda farklı diyalektler konuşan farklı Moğol halkları bu alfabeyi kendi diyalektlerini değiştirmeden anlayabilirlerdi.

Yine aynı toplantıda G.S. Dugarov'a göre “...Buryat-Moğol alfabesi ve yazılı literatürü yüzyıllar boyunca Moğol ve Tibet alfabe ve literatür geleneklerinin karşılıklı iletişimleriyle gelişmiştir ...”.

Tarihi olarak Buryat yazı dilinin temelini oluşturan eski Moğol alfabesi aynı zamanda tüm Moğol dünyasına hizmet etmiştir.

Aynı toplantıda, M.N. Yerbanov alfabe konusunda tüm Moğol dünyasının (Buryat İç Moğolistan ve doğudaki tüm Moğollar) bir arada düşünülmesi gerektiğini ve çözümün ayrıştırmada değil, tüm Moğol halklarının yakınlaştırılmasında olduğunun altını çizmiştir. Farklılıklara bölünmüş olan Moğol dünyasını bir birleşik kültür çerçevesinde birleştirmek gerektiğini o da çağdaşları gibi belirtmiştir.

Tüm bu tartışmalarda eski Moğol alfabesi korunarak yapılacak bir reform hareketinin tüm Moğol dünyasında birleştirici bir etkiye sahip olacağı inancı taşınmaktadır.

Ne var ki Sovyetler Birliği milletler politikasına uygun olarak dil ve alfabe seçimleri Moğol dünyasının dışında sadece Buryatlar için geliştirilmiş bir yazı diline karar verilmesi ile son buldu. Bu politik seçim gereği 1930'lu yılların ortalarında Buryat yazı dili *Halha-Mongol* diyalekti üzerine inşa edilmeye başlandı ve seçilen alfabe de Latin alfabesi idi.

İleriki bir tarihte ise 1936 yılında Buryat-Mongol Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti başkenti Ulan-Ude de düzenlenen linguistik konferansında (*lingvistiçeskoy konferentsii*), *Halha* diyalektinin Buryatya'da konuşulan diğer diyalektlere uzak olduğu söylenerek, yazı dilinin *Hori* diyalekti üzerine inşa edilmesi kararlaştırıldı.

Buryatya'da millî yazı dilinin inşasının son aşaması ise 1939 yılında Kiril alfabesine geçiş ile sona ermiştir.

Her ne kadar, farklı alfabelere geçilmiş olsa da eski Moğol alfabesinin kullanımı 1931 yılına kadar sürmüştür. Bu dönem içerisinde ders kitapları eski Moğol alfabesi ile yayınlanmış ve öğrenciler tarafından okullarda kullanılmıştır. Bunun dışında, pek çok gazete ve dergide eski Moğol alfabesi kullanılarak yayın hayatına devam etmiştir. Bunlardan bazıları: «Buryad mongolun unen», «Uran ugın çimeg», «Soyelun habisgal», «Erdem ba şajan», «Temptselun çimtselun» ... ve diğerleridir.

Kaynak:

Teziç M.C. Buryatya Örneğinde Primordial Bir Olgu Olarak Dil ve Moğol Dil Sahası // Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. 2013 Cilt 10, Sayı 3.S 60-77.